

کالبدشکافی مطالبات معوق و راه‌های پیشگیری آن در سیستم بانکی کشور

علی حسن‌زاده *

پیمان حبیبی **

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

جذب نموده و از طرف دیگر با اتخاذ تدابیر مناسب آنها را به سمت سپرده‌های سرمایه‌گذاری هدایت می‌کنند. بنابراین منابع جذب‌شده، به‌عنوان ورودی‌های سیستم بانکی و تسهیلات پرداختی یا مصرف منابع جذب‌شده، به‌عنوان خروجی سیستم بانکی محسوب می‌شود. مسلماً بروز هر گونه خلل یا مشکل در هر یک از این بخش‌ها موجب به‌وجود آمدن مشکلاتی در فرآیند سیستم خواهد شد. به همین جهت مدیریت صحیح و کارا در این‌گونه مؤسسات در واقع مدیریت بر منابع و مصارف است. وصول تسهیلات اعطایی در مدت زمان تعیین‌شده، مشخص‌کننده اجرای روش‌های صحیح و به‌کارگیری منابع در جهت

در سیستم‌های اقتصادی که با گردش وجوه سر و کار دارند، گردش صحیح و سریع منابع و مصارف بیانگر سلامتی سیستم و کارایی روش‌های اجرایی آن است. این مطلب به‌خصوص در بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد، زیرا این مؤسسات و شرکت‌ها برای اجرای سیاست‌های پولی در هر کشور می‌توانند بهترین نقش را ایفا نمایند. بدین منظور تأمین و تجهیز منابع مالی، چگونگی مصرف منابع جذب‌شده و نحوه بازگشت مجدد آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مؤسسات مالی و اعتباری از یک طرف نقدینگی سرگردان و سپرده‌های مردمی را به‌عنوان منابع

* دانشیار و مدیر گروه بانکی، پژوهشکده پولی و بانکی.

** کارشناس ارشد مدیریت مالی.

جلوگیری از رشد مطالبات معوق در تسهیلات اعطایی و یا وصول آنها به صورت بالقوه و بالفعل، امکانات ایجاد درآمد جدید را افزایش داده و توان برنامه‌ریزی این مؤسسات را در رابطه با مصرف منابع و کسب درآمد بالاتر فراهم خواهد ساخت

وصول یا عدم وصول تسهیلات پرداختی در آینده اظهارنظر نمایند. آنان با دقت در اعطای تسهیلات و اعتبارات و بررسی کامل موضوع وام می‌توانند در کاستن از مشکلات آتی در بازپس‌گیری آن مثمرتر باشند.

آنچه که امروز بر آن تأکید می‌شود، احساس مسئولیت، همت و تلاش تمامی مسئولین و ذی‌نفعان برای وصول مطالبات و در اولویت قراردادن این موضوع مهم در فعالیت‌های مالی و اعتباری و بانکی است، زیرا مطالبات معوق از یک طرف منابع درگیر در بخش اعتباری را راکد و بلااستفاده کرده است و از سوی دیگر فرصت استفاده سایر مشتریان از منابع این مؤسسات را گرفته و در نتیجه، سودآوری را کاهش می‌دهد.

۲. طبقه‌بندی بدهی‌های سیستم بانکی به تفکیک دریافت‌کنندگان اعتبارات

همواره وجود طیف متنوع مشتریان نظام بانکی و همچنین تنوع در خواسته‌ها و نیازهای آنها، سیستم بانکی را وادار به اولویت‌بندی و طبقه‌بندی مشتریان از یک سو و اولویت‌بندی خدمات قابل ارائه از سوی دیگر می‌نماید. فقدان دسته‌بندی مشتریان در نظام بانکی کشور باعث می‌شود تا منابع و اعتبارات به‌صورت غیربهبهینه در میان مشتریان و فعالیت‌های اقتصادی توزیع گردد.

به این صورت که مشتریان ارزشمند که از اعتبار مناسب برخوردارند و یا طرح‌های با بازدهی بالا از قابلیت دسترسی مناسب به منابع محروم می‌شوند و در مقابل، مشتریان بی‌اعتبار یا طرح‌های کم‌بازده از قابلیت بیشتری برای دسترسی به اعتبارات برخوردار می‌گردند.

بر این مبنا بدهکاران و گروه‌های گریزان از تسویه بدهی‌های خود به این نظام را می‌توان به شرح ذیل طبقه‌بندی نمود:

۱-۲. سوءاستفاده‌کنندگان

اولین گروه از بدهی‌های معوق سیستم بانکی، مربوط به وام‌های کلان

ایجاد تسهیلات لازم به منظور گسترش فعالیت‌های اقتصادی و تأمین منابع مالی مورد نیاز بخش‌های مختلف تولیدی، بازرگانی، خدمات و در نهایت، هدایت منابع بانک به مکان‌های صحیح سرمایه‌گذاری می‌باشد.

یکی از مشکلات اساسی که امروزه بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری با آن مواجه‌اند، مشکل مطالبات معوق و تسهیلات وصول‌نشده آنهاست، زیرا تسهیلات پرداخت‌شده به‌طور کامل از سوی مشتریان بازپرداخت نشده و همواره قسمتی از تسهیلات به صورت مطالباتی که هنوز به حیطة وصول درنیامده است، در حساب‌ها باقی می‌ماند. این مشکل یکی از مشکلات اساسی سیستم بانکی کشور محسوب می‌شود که با آن دست به‌گریبان است. لذا تحقیق در این زمینه و یافتن ریشه‌های این مشکل به منظور جلوگیری از رشد مطالبات معوق در تسهیلات اعطایی و یا وصول آنها به صورت بالقوه و بالفعل، امکانات ایجاد درآمد جدید را افزایش داده و توان برنامه‌ریزی این مؤسسات را در رابطه با مصرف منابع و کسب درآمد بالاتر فراهم خواهد ساخت. گرفتن وثایق و پشتوانه به‌صورت کلی، شرط لازم و کافی، جهت اعطای تسهیلات نمی‌باشد، به بیان دیگر این امر صرفاً پوششی است برای جبران تغییرات احتمالی شرایط پس از اعطای تسهیلات.

بر این اساس باید گفت اصلاح این نگرش و جایگزینی آن با نگرش و اصول منطبق با اصل اعمال نظارت بر فرآیند اعطای تسهیلات یعنی بررسی صحیح و همه‌جانبه درخواست‌های دریافت تسهیلات از ابعاد اقتصادی، مالی و فنی، تعیین صلاحیت مشتریان مبنی بر توانایی ایشان در بازپرداخت تسهیلات دریافتی از ضروریات در موفقیت عملکرد مؤسسات مالی و تضمین بازگشت سرمایه و سود مورد انتظار آنها می‌باشد. البته این موضوع بدان معنی نیست که هیچ توجهی به دریافت وثیقه در قبال پرداخت تسهیلات نشود، بلکه در کنار اجرای سیاست‌های نظارتی در امر اعطای تسهیلات، انتخاب بهترین روش برای گرفتن وثایق معتبر، سهل‌الوصول، محکم و قانونی که از متضررشدن مؤسسه تسهیلات‌دهنده جلوگیری نماید و در مواقع لزوم بتوان از محل این وثایق ضرر و زیان مؤسسه را جبران کرد، ضروری است.

کیفیت عملکرد کارکنان مؤسسات مالی و بانک‌ها و به‌ویژه مسئولین شعب در حجم مطالبات معوق آنان نقش حساس و تعیین‌کننده‌ای دارد، زیرا آنان در هنگام اعطای تسهیلات به مشتریان، قادرند آنها را به خوبی شناسایی و ارزیابی نموده و در مورد درجه

و مصالح دولت هستند و نمی‌توانند صرفاً بر اساس صلاحدید خود و ملاحظات مربوط به سود و زیان رفتار کنند. به بیان دیگر می‌بایست این قبیل شرکت‌ها را بازوی دولت تلقی نمود، نه مؤسساتی که به دنبال فعالیت‌های انتفاعی متعارف هستند. با این همه، واقعیت این است که شرکت‌های دولتی، از هر نوعی که باشند، هم پشتوانه مستحکم‌تری دارند و هم در چانه‌زنی با بانک‌ها و مؤسسات اعطاکنده تسهیلات از قدرت بیشتری نسبت به بخش خصوصی برخوردارند. حضور آنها در عرصه اقتصاد و امتیازاتی که دارند، محدودیت‌های مختلفی برای بخش خصوصی پدید می‌آورد که یکی از آنها، کاهش منابع بانکی قابل دسترس برای بخش خصوصی است. استقراض شرکت‌های دولتی از شبکه بانکی، که بی‌تردید در مقایسه با شرکت‌های خصوصی با سهولت بیشتری صورت می‌گیرد، منابع موجود برای استفاده بخش خصوصی را محدود می‌سازد و بر هزینه‌های مرئی و نامرئی آن می‌افزاید. در همین حال، پشتوانه محکم‌تر و قدرت چانه‌زنی بیشتر شرکت‌های دولتی، تمدید بدهی‌های بانکی آنها را تسهیل می‌کند و در صورت معوق شدن این بدهی‌ها نیز، واکنش ملایم‌تر بانک‌ها را در پی دارد. اینها همه به آن معنی است که در شرایط بحرانی و محدود شدن منابع بانکی، فشار بانک‌ها برای وصول مطالبات خود به گونه‌ای نامتعادل بر بخش خصوصی وارد می‌شود.

۲-۳. تکلیفی‌ها و «افراد خاص»

صرف‌نظر از تسهیلات مربوط به «طرح‌های زودبازده و اشتغال‌زا» که پرداخت آنها به صورت دستوری از طرف دولت و به عنوان سیاستی ضربتی برای افزایش فرصت‌های شغلی به بانک‌ها تکلیف گردیده، دولت در کشور ما با انگیزه‌های مختلف، عمدتاً به منظور مساعدت به اقشار کم‌درآمد، اعطای تسهیلات مختلفی را به بانک‌ها تکلیف می‌کند. تسهیلات ازدواج جوانان، مسکن روستایی، افراد تحت پوشش کمیته امداد، بهزیستی، زندانیان و نظایر آن از این جمله‌اند. گرچه سهم این نوع تسهیلات در کل تسهیلات شبکه بانکی اندک است؛ اما با توجه به شرایط اقتصادی و بر اساس اطلاعات موجود، بخش بزرگی از آن معوق می‌گردد. این بخش از مطالبات معوق را در حقیقت می‌توان نوعی یارانه به اقشار کم‌درآمد جامعه دانست که قاعدتاً می‌بایست توسط دولت به بانک‌ها پرداخت شود. بر اساس اطلاعات غیررسمی، این قبیل تسهیلات^۱ چیزی در حدود ۳ یا ۴ درصد کل تسهیلات پرداختی (و دست کم همین درصد از وام‌های معوق) بانک‌ها را تشکیل می‌دهند. پس اگر کل مطالبات معوق را ۴۸ هزار میلیارد تومان فرض

دریافتی توسط افراد یا شرکت‌ها برای فعالیت‌های ظاهراً موجه و مورد حمایت دولت و استفاده از آنها برای مقاصد دیگر و پس‌ندادن آن است و یا اینکه اعطای تسهیلات با ارقام بسیار بالا به مؤسساتی صورتی که در عمل هیچ نوع فعالیت واقعی و خارجی ندارند. در هر حال روشن است که در این قبیل موارد، با کلاهبرداری‌های آشکاری مواجهیم که ارتباطی با مقولات متعارف اقتصادی نداشته و نمونه بارز از فساد می‌باشند و متأسفانه، بر اساس رتبه‌بندی‌های جهانی، در کشور ما گسترش غیر قابل قبولی داشته‌اند.

اینکه چه مقدار از مطالبات معوق بانک‌ها از این دسته‌اند، روشن نیست، با این حال حساب این‌گونه مطالبات را از بقیه جدا کرد و حل‌وفصل سریع و قاطع آن را به مقامات قضایی سپرد. رواج این‌گونه تخلفات، صرف‌نظر از کاستن منابع بانک‌ها، پیامدهای اجتماعی منفی را دربردارد که نتیجه آن تخریب فضای کسب‌وکار و ایجاد جو نامساعد برای فعالیت‌های موجه اقتصادی می‌باشد.

۲-۲. شرکت‌های دولتی یا خصوصی

علی‌رغم فقدان بیان دقیق و رسمی آمار مطالبات معوق به تفکیک بدهکاران دولتی و خصوصی، اطلاعات موجود حاکی از آن است که بخش بزرگی از این مطالبات به شرکت‌های دولتی و یا وام‌هایی که به وسیله دولت تعهد شده است، مربوط می‌باشد. بر اساس گزارش‌های اخیر سازمان بازرسی کل کشور به کمیسیون اصل ۹۰ مجلس، دولت بزرگ‌ترین بدهکار سیستم بانکی می‌باشد به طوری که از مجموع بدهی‌های معوق سیستم بانکی، قریب ۶۶ درصد آن بر عهده دولت است. از این میزان حدود ۲۱ درصد متعلق به تسهیلات پرداختی به بنگاه‌های زودبازده می‌باشد. اگر این ارقام دقیق باشد، با توجه به رقم جدید ۴۸ هزار میلیارد تومانی کل مطالبات معوق و با فرض ثابت ماندن نسبت‌ها، بدهی‌های معوقه شرکت‌های دولتی به رقمی بیش از ۲۱/۵ هزار میلیارد تومان بالغ می‌گردد. (بدهی‌های مربوط به طرح‌های زودبازده، گرچه ظاهراً در تعهد دولت هستند، اما نباید با بدهی شرکت‌های دولتی مخلوط شوند).

برخی از شرکت‌های دولتی در عملکرد خود، تابع دستورالعمل‌ها

استقراض شرکت‌های دولتی از شبکه بانکی، که بی‌تردید در مقایسه با شرکت‌های خصوصی با سهولت بیشتری صورت می‌گیرد، منابع موجود برای استفاده بخش خصوصی را محدود می‌سازد

سهولت می‌توان حساب این ۸ هزار میلیارد تومان را از آنها جدا کرد. ممکن است در بخش غیردولتی اقتصاد ما، بازرگانی یافت شوند که اعتبار یا نفوذ دریافت تسهیلاتی از این دست را داشته باشند، اما وجود چنین افرادی در بخش‌های صنعت یا کشاورزی خصوصی ما سخت بعید می‌نماید.

با این اوصاف، رقم واقعی بدهی‌های معوق بخش خصوصی به شبکه بانکی، کم و بیش به ۱۷ هزار میلیارد تومان بالغ می‌گردد. این مبلغ شامل بدهی‌های معوق بخش خصوصی در صنعت، کشاورزی و خدمات (شامل بازرگانی) است و بدهی‌های معوق مربوط به طرح‌های زودبازده را نیز دربرمی‌گیرد. متأسفانه آماری در دست نیست که سهم هر یک از انواع وام‌های فوق را مشخص نماید. اما با توجه به شرایط دشوار و چالش‌هایی که واحدهای تولیدی در کشور ما با آن دست به گریبانند، می‌توان مطمئن بود که سهم تسهیلات بازرگانی و خدماتی معوق، به میزان چشمگیری کمتر از سهم تسهیلات مربوط به تولید باشد. با اندکی مسامحه، می‌توان بدهی‌های معوق بنگاه‌های تولیدی کشور در بخش غیردولتی را در حدود ۱۲ تا ۱۳ هزار میلیارد تومان برآورد کرد.

۳. عوامل ایجاد مطالبات معوق

کمبود شدید نقدینگی که اکثر شرکت‌های دولتی و خصوصی، کوچک و بزرگ، تولیدی و بازرگانی و خدماتی به آن گرفتارند، زنجیره‌ای از مطالبات و بدهی‌های تسویه‌نشده را پدید آورده که خود، به تعمیق رکود و افزایش ورشکستگی‌ها دامن می‌زند. به نظر بسیاری از کارشناسان که معتقدند رکود فعلی حاکم در بخش‌های اقتصادی باعث افزایش مطالبات معوق بانک‌ها می‌شود، می‌توان گفت که اکنون با ایجاد یک جریان مدور، رشد مطالبات معوق نیز تأثیر بسزایی در رکود و کاهش سرمایه‌گذاری، اشتغال و تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی به همراه داشته است. زمانی که اقتصاد دچار رکود است، مطالبات طلبکاران و به‌خصوص تولیدکنندگان به حیثه وصول نمی‌رسد و این امر، موجب عدم پرداخت آنها و ایجاد مطالبات معوق می‌شود.

در سیستم بانکی که معادل ۱۱۰ درصد

کمبود شدید نقدینگی که اکثر شرکت‌های دولتی و خصوصی، کوچک و بزرگ، تولیدی و بازرگانی و خدماتی به آن گرفتارند، زنجیره‌ای از مطالبات و بدهی‌های تسویه‌نشده را پدید آورده که خود، به تعمیق رکود و افزایش ورشکستگی‌ها دامن می‌زند

کنیم، رقمی در حدود ۱/۵ هزار میلیارد تومان آن به این نوع تسهیلات مربوط می‌شود.

۲-۴. تولیدکنندگان بخش خصوصی

قبل از آنکه به سهم فعالان اقتصادی در بخش خصوصی از بدهی‌های معوق در سیستم بانکی بپردازیم، لازم است یک نکته مهم دیگر نیز مورد توجه قرار گیرد. بر اساس شواهد موجود، از جمع بدهی‌های معوق، بخش قابل توجهی مربوط به تعداد نسبتاً معدودی از مشتریان می‌شود که گرچه اطلاعات دقیقی در مورد آنها در دست نیست، اما تسهیلات پرداخت‌شده به آنها کاملاً غیرعادی به نظر می‌آید.

در صورتی که کل مطالبات معوق را ۴۸ هزار میلیارد تومان در نظر بگیریم، در حدود ۲۱/۵ هزار میلیارد تومان (یعنی ۴۵ درصد آن) مربوط به شرکت‌های دولتی و حدود ۱/۵ هزار میلیارد تومان مربوط به تسهیلات اعطایی به اقشار کم‌درآمد جامعه است.^۲ آنچه که باقی می‌ماند، مبلغی در حدود ۲۵ هزار میلیارد تومان است که ظاهراً به بخش خصوصی پرداخت شده و به بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری باز نگشته است.^۳ از آنجا که هدف ما روشن شدن مبلغ بدهی‌های معوق واحدهای تولیدی در بخش‌های صنعت و کشاورزی و خدمات است، به

نماید. این سیستم در کنار ارتباط با بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری با سایر نهادهای ذی‌ربط شامل نهاد انتظامی، قوه قضاییه، اداره ثبت احوال، ثبت شرکت‌ها و حوزه مالیات مرتبط است و اطلاعات خود را به ازای هر شخص برای هر سازمان بر حسب نیاز تسهیم می‌نماید.

● ضعف کیفی فرآیند و مراحل بررسی تسهیلات

همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، شیوه‌های اعتبارسنجی در اعطای تسهیلات تقریباً یکسان است، اما به دلیل فقدان یک بانک اطلاعاتی جامع، فرآیند اعطای تسهیلات بسیار زمان‌بر می‌باشد. مدارک اعتباری متقاضیان، همان مدارک گفته‌شده در بالا و وثایق مرسوم شامل چک و سفته و نهایتاً ضمانت‌های بانکی (برای تسهیلات با ارقام بالا) می‌باشد که هر کدام به نوبه خود به بازنگری نیاز دارد و هنوز سیستم بانکی جایگزین مناسبی برای آنها ارائه نداده است. در حقیقت تسهیلات‌گیرنده و ضامن/ ضامنین وی از لحاظ اعتباری آن‌گونه که باید و شاید مورد بررسی قرار نمی‌گیرند.

● عدم نظارت کافی در نحوه مصرف تسهیلات

در بیشتر پرونده‌های مطالبات معوق، شخص تسهیلات‌گیرنده نقشی بجز درخواست و ارائه مدارک اعتباری جهت استفاده از تسهیلات ندارند و همچنین تسهیلات دریافتی بابت آن نیاز مطرح‌شده خرج نمی‌شود. در اکثر موارد نیز در صورت صحت هر دو مورد فوق، کارشناسی و ارزیابی مؤسسه تسهیلات‌دهنده، در وقت کافی انجام نمی‌شود.

● عدم مدیریت مؤثر بر اقلام دارایی‌ها

در بسیاری از قراردادهای اعطای تسهیلات، مثلاً قرارداد اجاره به شرط تملیک که شخص تسهیلات‌گیرنده تا پایان مدت قرارداد خود حق استفاده از مورد اجاره را دارد، امکان بررسی و نظارت بر نحوه استفاده از سوی مؤسسه تسهیلات‌دهنده وجود ندارد.

۳-۲. عوامل برون سازمانی

به جرأت می‌توان گفت تصمیم‌گیری‌ها و قوانین و رویه‌های اجرایی دولت، مجلس، قوه قضاییه و تمامی سازمان‌ها و نهادهایی که به هر دلیلی با نظام بانکی سر و کار دارند، می‌توانند به عنوان عوامل برون سازمانی در شکل‌گیری مطالبات معوق بانکی تأثیرگذار باشند که بخشی از آنها عبارت‌اند از:

— تفاوت نرخ سود سپرده و تسهیلات بانکی و نرخ بهره بازار

سیاستگذار پولی در صدد است تا با اولویت‌بخشیدن به تأمین مالی برخی از طرح‌های تولیدی که پیشرفت فیزیکی قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند و یا تکمیل آنها به لحاظ کمبود مالی با وقفه مواجه شده، از محل منابع آزادشده بانکی، راهکارهایی برای وصول مطالبات بانک‌ها فراهم آورد

سپرده‌های خود تسهیلات پرداخته است و دیگر امکان تداوم این روند را ندارد، افزایش حجم مطالبات معوق، سبب کمبود شدید منابع و کاهش توان آن برای تأمین درخواست مشتریان، حتی در طرح‌ها و پروژه‌های سودآور می‌گردد. حتی در این بین، بحث افزایش سرمایه بانک‌ها برای پرداخت تسهیلات جهت تأمین مالی و گردش دوباره جریان سرمایه‌گذاری نه تنها راه حلی مقطعی و گذراست، بلکه به نوعی پاک کردن صورت مسئله به حساب می‌آید. به همین دلیل، سیاستگذار پولی در صدد است تا با اولویت‌بخشیدن به تأمین مالی برخی از طرح‌های تولیدی که پیشرفت فیزیکی قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند و یا تکمیل آنها به لحاظ کمبود مالی با وقفه مواجه شده، از محل منابع آزادشده بانکی، راهکارهایی برای وصول مطالبات بانک‌ها فراهم آورد. مطالبات معوق بانک مقوله‌ای چندوجهی است که هر یک از وجوه آن راهکار ویژه خود را می‌طلبد.

از یک منظر جامع، دلایل شکل‌گیری مطالبات معوق را می‌توان به علل اقتصادی، علل سیاسی و فرهنگی و علل خارج از نظارت سیستم بانکی تقسیم کرد. اما از منظر جزئی‌تر، عواملی که در شکل‌گیری مطالبات معوق در بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری تأثیرگذارند، در دو بعد درون سازمانی و برون سازمانی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۳-۱. عوامل درون سازمانی

● عدم وجود سیستم مناسب ارزیابی و اعتبارسنجی مشتریان

امروزه اکثر مؤسسات مالی تسهیلات‌دهنده از یک رویه ثابت جهت اعتبارسنجی مشتریان خود بهره می‌برند که معمولاً در صورت کارمندبودن متقاضی، اخذ فیش حقوقی و گواهی اشتغال به کار؛ و در صورت داشتن شغل آزاد، ارائه جواز کسب و پرینت حساب جاری بانکی و سایر مدارک برای ارزیابی اعطای تسهیلات به مشتری ضروری است. اخذ این مدارک برای ضامن/ ضامنین نیز ضروری می‌باشد. ضعف اصلی در فقدان یک سیستم جامع اطلاعاتی است که بتواند کلیه فعالیت‌های اعتباری، قضایی، حقوقی و مالی جامعه را ثبت و ضبط

- تفاوت نرخ تورم و نرخ سود بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری
- تغییرات نرخ ارز و بحران‌های اقتصادی حاکم بر جهان
- ساختار اقتصاد دولتی و نگاه دستوری به بخش اعتباری
- عدم ثبات سیاست‌های مالی و پولی و تغییرات مکرر قوانین و مقررات

۴. روش‌های وصول مطالبات

در حال حاضر تقریباً تمامی بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری در پیگیری و وصول مطالبات خود ثابت رویه دارند. معمولاً کارکنان حوزه وصول مطالبات یا پیگیری و نظارت، بر حسب آیین‌نامه وصول مطالبات بانک در راستای دریافت اقساط، اقدامات زیر را انجام می‌دهند:

- ارسال برگ یادآوری یا پیامک، پانزده روز قبل از سررسید و در مورد آن دسته از بدهکاران خوش حساب که مرتباً با بانک یا مؤسسه تسهیلات‌دهنده ارتباط دارند؛
  - پس از گذشت حداکثر ۵ روز از ارسال پیامک یا برگه یادآوری، تماس تلفنی با متقاضی صورت می‌گیرد و حداکثر پانزده روز از تاریخ سررسید، اخطاریه نوبت اول ارسال می‌گردد؛
  - پس از گذشت حداکثر یک ماه تا چهل و پنج روز از تاریخ سررسید بدهی و عدم مراجعه بدهکار، اخطاریه نوبت دوم برای متقاضی و ضامن / ضامنین وی صادر و ارسال خواهد شد؛
  - در صورت عدم مراجعه بدهکار پس از ارسال اخطاریه‌های نوبت دوم و مشروط بر اطمینان از ابلاغ اخطاریه‌های نوبت اول و دوم و سپری شدن حداکثر سه ماه از تاریخ سررسید بدهی، آخرین اخطاریه برای متقاضی و ضامن / ضامنین وی صادر و ابلاغ خواهد شد؛
  - پس از گام‌های فوق، در صورت عدم مراجعه بدهکار و اطمینان کامل از صحت ابلاغ آنها به مدیون و متعهدین (اعم از ضامنین و وثیقه‌گذار)، با رعایت مفاد دستورالعمل، پرونده جهت شروع اقدامات قانونی حسب وضعیت پرونده از نظر تعهدی یا وثیقه‌ای و یا با پشتوانه چک یا سفته و یا ضمانتنامه و یا سهام برای اداره حقوقی ارسال خواهد شد.
- این رویه، یک شمای کلی از رویه‌های جاری و مرسوم در حوزه پیگیری و وصول مطالبات مؤسسات مالی و اعتباری است. هر سازمان و مؤسسه‌ای، مراحل خاص خود را در این امر دارد که عمدتاً تغییرات

از یک منظر جامع، دلایل شکل‌گیری مطالبات معوق را می‌توان به علل اقتصادی، علل سیاستی و فرهنگی و علل خارج از نظارت سیستم بانکی تقسیم کرد

در دوره زمانی ارسال اخطاریه‌ها و تقدم و تأخر هر کدام، بر حسب پرونده بدهکار می‌باشد.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با عنایت به تحلیل و کنکاش مختصری که در این مقاله در خصوص مطالبات معوق داشته‌ایم باید گفت که رشد این بخش از مطالبات در صورت‌های مالی بانکها و مؤسسات اعتباری در حال افزایش است. عدم توجه به آن و عدم اصلاح ساختار نظارتی می‌تواند در آینده‌ای نه چندان دور نظام بانکی کشور را با بحران ورشکستگی روبه‌رو سازد؛ ورشکستگی‌ای که ناشی از عدم توجه به مقولات نظارتی و استانداردهای سلامت در نظام مالی می‌باشد. لذا به منظور اصلاح این رویه و جلوگیری از افزایش سهم مطالبات معوق در صورت‌های مالی بانکها و مؤسسات مالی می‌توان اقدامات ساده‌ای انجام داد:

- توجه دقیق به صورت‌های مالی مشتریان هنگام اعطای تسهیلات و حصول اطمینان معقول از برگشت به‌موقع سرمایه و تناسب درآمد مشتری با مبلغ تسهیلات؛
- تقویت کادر کارشناسی بانکها یا اجازه استفاده از خدمات مؤسسات مشاوره‌ای مالی و سرمایه‌گذاری؛
- نظارت دقیق بر مصرف تسهیلات اعطایی در بخش اقتصادی مربوطه و جلوگیری از جابه‌جایی آن به دیگر بخش‌ها؛
- اجرای دقیق آخرین بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های صادره از سوی بانک مرکزی و نظارت بر اجرای آن؛
- کنترل‌های لازم در خصوص گشایش اعتبارات اسنادی به منظور پیشگیری از ایجاد بدهی؛
- اخذ اطلاعات لازم جهت شناسایی و اعتبارسنجی مشتریان قبل از گشایش اعتبار به منظور اطمینان از وصول بدهی در سررسید
- مطابقت کالای مورد گشایش با پروانه بهره‌برداری (فعالیت) شرکت و اطمینان از مصرف و برگشت مبالغ
- محدودیت گشایش اعتبارات اسنادی در بخش بازرگانی
- اخذ گواهی‌های بازرسی کالا

منابع و مأخذ

فارسی

- امیرانی، محمد جعفر. (۱۳۸۸). کالبد شکافی مطالبات معوق بانک‌های دولتی، از سایت <http://www.aftab.ir/articles/economy-marketing-business/bank-insurance>
- بانک مرکزی ج.ا.ا.، اداره مطالعات و مقررات بانکی. (۱۳۸۴). اصول مدیریت ریسک/اعتباری. تهران: اداره مطالعات و مقررات بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- مؤسسه حسابیران. (۱۳۸۶). اصول پنج‌گانه وصول مطالبات معوق، از سایت www.hesabiran.com
- مدیریت دولتی بانک‌ها عامل رشد مطالبات معوق. (۲۰ اردیبهشت، ۱۳۸۸). روزنامه سرمایه، شماره ۹۵۳.
- مطالبات معوق بانکی و تولیدکنندگان بخش خصوصی. (۲۳ فروردین، ۱۳۸۸). روزنامه دنیای اقتصاد، سال هشتم، شماره ۱۹۹۴، صفحات ۲۸-۲۹.
- مطالبات معوق چگونه شکل گرفت؟. (۱۵ فروردین ۱۳۸۹). روزنامه دنیای اقتصاد، سال هشتم، شماره ۲۰۴۴، صفحه ۱۲.
- مطالبات معوق دو برابر سرمایه بانک‌ها. (۱۸ مهر، ۱۳۸۸). روزنامه سرمایه، شماره ۱۸۳۵.
- نورا، عباسعلی. (۱۳۸۸). بدهکاران بانکی چه کسانی هستند؟ از سایت www.Tabnak.ir
- هاشمی نودهی، میرمجتبی. (۱۳۷۷). بررسی علل ایجاد مطالبات معوق و سررسید گذشته تسهیلات بانک مسکن طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۶۵، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته مدیریت علوم بانکی، مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران.

انگلیسی

Dutttagupta, R & Cashin, P. (2008). The Anatomy of Banking Crisis. *IMF Working Paper*, 93.

- اخذ وثایق و تضمین‌های لازم و کافی و شناسایی سایر دارایی‌های مشتریان که از آنها سفته و قرارداد لازم‌الاجرا اخذ می‌شود قبل از اعطای تسهیلات (بدیهی است در مورد متقاضیان جدید گشایش اعتبار موارد فوق اهمیت بیشتری دارد)
- ایجاد محدودیت برای استمهال مصوبات اصل قانون اساسی
- تسریع در پرداخت بدهی دولت یا انتقال بدهی به بانک مرکزی
- واگذاری سهام شرکت‌های دولتی به جای بدهی آنها به بانک
- تشکیل دادگاه خاص جهت رسیدگی به پرونده‌های مطالبات معوق؛
- ثبت و راه‌اندازی شرکت‌های تخصصی وصول مطالبات^۴ و تعیین نقش آنها؛
- بازنگری و اصلاح قوانین و رویه‌های موجود و مرتبط با بدهکاران و شیوه‌های وصول مطالبات؛
- تشکیل کانون شرکت‌های وصول مطالبات جهت تقویت هر چه بیشتر نقش این شرکت‌ها؛
- در شرایط کنونی که بانک‌ها از نظر منابع در مضیقه شدید قرار دارند و سلامت آنها مورد تهدید است و در عین حال برای وصول مطالبات معوق خود تحت فشار قرار گرفته‌اند، منطقی‌ترین سیاست، بازپرداخت یا کاهش مؤثر این بدهی‌ها از جانب دولت است که به هر حال مالک این شرکت‌ها به شمار می‌رود. با توجه به حجم عظیم بدهی این شرکت‌ها به شبکه بانکی، این امر گشایشی اساسی در کار بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری پدید خواهد آورد.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- مبالغ پرداختی بانک‌ها در قالب تسهیلات اعطایی به زندانیان، بازسازی خانه‌های روستایی و سایر تسهیلات قرض‌الحسنه تعریف‌شده در برنامه‌های دولت برای گروه‌های کم‌درآمد از محل منابع بانک‌ها تأمین مالی شده است.
- ۲- این آمار به دلیل فقدان وجود اطلاعات دقیق و قابل استفاده در سیستم بانکی بر اساس برآوردهای نویسنده متناسب با ترکیب سهم مطالبات معوق در یک بانک شاخص برآورد شده است.
- ۳- روزنامه دنیای اقتصاد (شماره ۱۹۹۴) مطالبات معوق بانکی و تولیدکنندگان بخش خصوصی.

4-Collection Companies